

принципам пропорційності, законності та необхідності, а також міжнародним стандартам прав людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція. Рада Європи. Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
5. Любовець Г. Контент негативу. Як захистити себе та країну в умовах тотального інформаційного протистояння : монографія / Григорій Любовець, Валерій Король. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2021. 266 с.
6. Чистякова А.С., Костенко Д.В. Трансформація права на інформацію в умовах воєнного часу. *Legal Bulletin*. 2024. № 4 (14). С. 81-90. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/501/443>.
7. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
8. Обмеження конституційних прав людини у воєнний час мають бути виваженими, законними і легітимними. *Верховний Суд України*. 2022. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1286958/>
9. Чемерис В. Воєнний стан і права людини: взаємозв'язок. Інститут «Республіка». 2018. URL: <https://inrespublica.org.ua/voiennyi-stand-i-prava-liudyny-vzaiemozv-iazok/>

Лупало Олександр Анатолійович,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ НАКЛАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Сучасні виклики у сфері запобігання адміністративним правопорушенням потребують переосмислення ролі адміністративного права – не лише як системи фіксації й покарання, а як механізму ефективного впливу на правосвідомість

громадян. Згідно зі статтею 23 Кодексу України про адміністративні правопорушення, адміністративне стягнення є «мірою відповідальності, що застосовується з метою виховання особи, яка вчинила правопорушення, у дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим порушником, так і іншими особами» [1, с. 13]. Втім, постає питання: чи справді чинний Кодекс передбачає ефективний набір інструментів, здатних реалізувати ці завдання – виховати особу, запобігти повторному правопорушенню, сформувати у неї повагу до правопорядку? Очевидно, що механізми, які домінують у національній правозастосовній практиці, є переважно каральними, формальними і не враховують індивідуальні особливості правопорушника. Іншими словами, застосування адміністративних стягнень, які визначені в КУпАП, не дозволяють досягти повною мірою поставлених ним же завдань.

Натомість у правових системах багатьох європейських держав відбувається зміщення акцентів із покарання на відновлення та зміну поведінки, де адміністративне стягнення розглядається не лише як реакція на правопорушення, а як комплексний інструмент ресоціалізації, просвітництва та профілактики. В цьому контексті дедалі більшої актуальності набуває впровадження синергетичного підходу, який дозволяє поєднувати адміністративні, соціальні, освітні та поведінкові заходи впливу для досягнення максимально сталого правового результату.

За визначенням, поданим у "Філософському енциклопедичному словнику":

Синергетика (від грец. *συνεργία* - «співпраця, узгодженість дій») – це напрям міждисциплінарного наукового знання, що виник на межі фізики, хімії, біології, кібернетики, який вивчає загальні закономірності самоорганізації структур у відкритих системах [2, с. 606]. Синергетика широко застосовується не лише у фізичних і біологічних науках, а також у соціології, політології, менеджменті та правознавстві. У сфері права цей підхід використовується для посилення ефективності складних соціально-правових систем, де взаємодія норм, інституцій та поведінкових практик створює нову якість правового регулювання.

У правовому полі цей принцип означає, що поєднання адміністративних стягнень з іншими заходами впливу (адміністративних санкцій, освітніх, соціальних заходів, інформаційної підтримки) може дати значно кращий результат, ніж проста ізольована адміністративна санкція [3]. І, сучасні правоохоронні органи закордонних країн вже ефективно застосовують їх в своїй діяльності.

Так, у 2016 році в окрузі Лаудон, штат Вірджинія, п'ятеро підлітків віком 16–17 років були визнані винними у вандалізмі – нанесенні расистських графіті на історичну будівлю школи для афроамериканців. Прокурорка Алехандра Руеда запропонувала альтернативне покарання: замість традиційного ув'язнення підлітки мали прочитати 12 книг із запропонованого списку з 35 творів, що висвітлюють теми расизму, дискримінації та соціальної справедливості (зокрема, «Убити пересмішника» Гарпер Лі, «Колір пурпуровий» Еліс Вокер). Кожен мав написати есе після прочитання кожної книги, відвідати Меморіальний музей Голокосту та виставку про інтернування японських

американців, а також написати підсумкове есе про отримані уроки. Результати показали, що жоден з підлітків не вчинив повторного правопорушення, а їхні есе свідчили про глибоке усвідомлення шкоди, завданої їхніми діями [4]. У правовому полі цей принцип означає, що поєднання кількох видів впливу (санкцій, освітніх, соціальних заходів, інформаційної підтримки) може дати значно кращий результат, ніж проста ізольована санкція.

Водночас, пошук оптимальних адміністративно-правових заходів впливу на правопорушника є багатофакторним і комплексним процесом, що вимагає обов'язкового врахування вікових, освітніх, світоглядних характеристик особи, її соціального досвіду та виховного середовища. У 2021 році Бен Джон, 21-річний студент з Лестера, був засуджений за зберігання майже 70 000 документів з неонацистською та праворадикальною пропагандою. Суддя Тімоті Спенсер призначив йому умовне покарання з умовою читання класичної англійської літератури, включаючи твори Джейн Остін, Чарльза Діккенса, Вільяма Шекспіра та Томаса Гарді. Бен мав повертатися до суду кожні чотири місяці для перевірки знань з прочитаного. Однак після того, як він порушив умови вироку, Апеляційний суд скасував умовне покарання і призначив реальне ув'язнення.[5]

У Франції обов'язкові курси безпеки дорожнього руху можуть бути призначені як додатковий або альтернативний захід у разі порушення правил дорожнього руху. Таке зобов'язання має право накладати як адміністративний орган, так і суд. Проходження курсу обов'язкове у визнаному навчальному центрі, програма якого включає інтерактивну участь у модулях, симуляції ситуацій, рольові вправи та письмове тестування. Фінансування навчання покладається на правопорушника, що також виконує стимулюючу функцію.

Результатом проходження курсу є не лише формальна оцінка знань, а й індивідуальна оцінка рівня свідомості ризику – здатності особи усвідомлювати наслідки своєї поведінки на дорозі. У разі ухилення від проходження курсу передбачено додаткові санкції, включаючи адміністративну заборону на керування транспортним засобом [6]

Ці приклади засвідчують, що тенденція до пошуку комплексних, поєднаних підходів до правопорушників стає все більш поширеною у демократичних юрисдикціях. Рішення, в яких санкція поєднується з інтелектуальним, моральним або соціальним впливом, сприяють більш глибокому усвідомленню особою наслідків своїх дій. Проте такий підхід потребує чітких меж застосування, оцінки мотиваційних причин правопорушника, рівня ризику та контролю з боку відповідних органів. Саме в цьому контексті синергетичний підхід набуває не лише педагогічної, а й правової цінності як форма цілеспрямованої ресоціалізації.

Таким чином, застосування до правопорушників лише каральних заходів поступово втрачає ефективність. У сучасних умовах дедалі актуальнішим стає формування комплексної моделі відповідальності за вчинене правопорушення, що зосереджується не лише на факті вчинення правопорушення, а й на зміні поведінкових установок правопорушника.

Підвищення ефективності адміністративного впливу на правопорушника можливе шляхом інтеграції різних механізмів впливу – юридичних,

психологічних, соціальних та інформаційних, - які в комплексі забезпечують не лише покарання за вчинене правопорушення, а й сприяють стійкій зміні поведінкових установок особи в подальшому. Водночас обов'язковою умовою досягнення цієї мети є індивідуалізація впливу шляхом врахування особливостей правопорушника та характеру вчиненого діяння. Зокрема, необхідно брати до уваги тип правопорушення, вік особи, її соціальний статус, рівень освіти, мотиваційні чинники, що сприяли вчиненню правопорушення, а також інші важливі особистісні характеристики. Впровадження синергетичного підходу у сферу застосування адміністративних стягнень відкриває нові можливості для підвищення ефективності правового впливу на правопорушників. Зокрема, такий підхід дозволяє:

1. формувати багаторівневу систему адміністративної відповідальності, яка поєднує не лише елементи покарання, а й заходи превентивного, виховного та ресоціалізаційного характеру. Це сприяє не просто реагуванню на факт правопорушення, а й цілеспрямованому коригуванню поведінкових моделей особи;

2. інтегрувати адміністративне покарання із соціальними, освітніми та психологічними заходами впливу, що дозволяє створити цілісну систему впливу, орієнтовану на глибинні зміни правосвідомості правопорушника та його мотиваційних установок;

3. забезпечити залучення громадськості, органів місцевого самоврядування, освітніх установ, громадських організацій, цифрових сервісів і аналітичних платформ до процесу реалізації адміністративних рішень, що сприяє підвищенню прозорості, підзвітності та ефективності заходів адміністративного впливу;

4. індивідуалізувати адміністративний вплив, тобто адаптувати заходи до конкретних особистісних характеристик правопорушника, таких як вік, рівень освіти, соціальний статус, життєві обставини, мотиваційні фактори, а також ступінь ризику рецидиву та потенціал успішної ресоціалізації.

Загалом застосування синергетичного підходу дозволяє побудувати адміністративно-правову модель, що спирається на комплексний, багатофакторний і системний вплив на правопорушника, орієнтований не лише на відновлення правопорядку, а й на формування стійких правосвідомих поведінкових орієнтацій у суспільстві.

Потрібно погодитися, що чинний КУпАП не забезпечує в повній мірі досягнення визначених ним же завдань у сфері провадження в справах про адміністративні правопорушення. Так, відповідно до статті 245 Кодексу, завданнями провадження є: «своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності з законом, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності» [1].

Однак на практиці перелік адміністративних стягнень, передбачених чинним законодавством, обмежений і не дозволяє повною мірою досягти цих

цілей. Зокрема, він не враховує індивідуальні особливості правопорушника, характер вчиненого діяння та соціальний контекст його вчинення. Це створює підстави необхідності для запровадження більш гнучкої, адаптивної та виховної системи адміністративно-організаційного впливу.

Таким чином, доцільно впроваджувати ширший спектр альтернативних заходів, які можуть реально забезпечити виконання завдань провадження – зокрема, виявлення причин та умов, що сприяють правопорушенням, їх запобігання, а також виховання громадян у дусі поваги до закону й правопорядку.

Такі заходи мають значний потенціал для формування правосвідомості, особливо серед молоді та першоразових порушників.

Законодавство України вже допускає деякі альтернативи (позбавлення права керування транспортними засобами, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю тощо), однак залишається жорстко формалізованим. На наш погляд, включення до Кодексу України про адміністративні правопорушення нової статті, яка передбачала б можливість застосування додаткових заходів впливу у поєднанні з адміністративними стягненнями, або доповнення чинного переліку санкцій відповідними обов'язковими елементами, є доцільним та обґрунтованим. Такий підхід дозволить підвищити індивідуалізацію адміністративної відповідальності, посилити її виховний та профілактичний потенціал, знизити рецидив та підвищити правову культуру населення, а також наблизити вітчизняну практику до європейських стандартів правового реагування.

Підставою для таких змін може бути нова редакція КУпАП або прийняття спеціального закону про адміністративну відповідальність у сфері профілактики правопорушень.

Висновки. Здійснений аналіз свідчить, що адміністративні стягнення в їх нинішньому вигляді в Україні виконують переважно каральну функцію, в той час як КУпАП прямо вказує на необхідність виховання правопорушника та запобігання новим правопорушенням. Традиційні заходи, як-от штраф чи адміністративний арешт, є формальними та малоефективними у досягненні цієї мети, особливо серед неповнолітніх, осіб із низьким рівнем правової культури чи повторних порушників.

Міжнародна практика підтверджує, що синергетичний підхід, який поєднує правові, освітні, психологічні та соціальні інструменти впливу, сприяє більш стійкому правосвідомому поведінковому ефекту. Приклади з США, Великої Британії та Франції свідчать, що ефективним є саме багаторівневий, індивідуалізований вплив, що враховує особистісні особливості порушника, характер проступку і суспільну шкоду.

У зв'язку з цим доцільно:

розширити перелік адміністративних стягнень, закріпивши їх виховну функцію на законодавчому рівні; внести зміни до КУпАП доповнивши його статтею 24-2, яка буде передбачати можливість застосування альтернативних виховних заходів. Пропонуємо низку альтернативних заходів, що можуть супроводжувати адміністративні санкції:

- проходження профілактичних (повторних) курсів (з ПДР, фінансової грамотності, поводження з тваринами тощо);
- виконання соціально корисних робіт (допомога безхатькам, участь в освітніх акціях);
- публічне вибачення або написання есе / рефлексій щодо допущеного правопорушення;
- залучення до громадських слухань чи тематичних тренінгів;
- профілактичні інтерв'ю або консультації з соціальними працівниками;
- умовно-добровільна участь у медіаційних програмах для мінімізації конфліктних ситуацій.
- впровадити експериментальні моделі на місцевому рівні (наприклад, в ОТГ) щодо комбінованого реагування;

У цілому, синергетичний підхід до адміністративних санкцій дозволяє змістити акцент із репресивного впливу на превентивно-виховний, наблизивши українську систему адміністративної відповідальності до кращих практик правових держав Європи.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 01 січ. 2025 р. – К. : Центр учбової літератури, 2025. – 156 с.
2. Філософський енциклопедичний словник / За ред. В.І. Шинкарука. — К. : Абрикос, 2002. — 736 с.
3. Майік І. Application of synergetic approach in comparative jurisprudence while studying legal system [Електронний ресурс] // *Legea și Viața*. – 2013. – №12. – С. 136–137. – Режим доступу: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Application%20of%20synergetic%20approach%20in%20comparative%20jurisprudence%20while%20studynig%20legal%20system.pdf Назва з екрана. – Дата звернення: 25.04.2025.
4. Broom, D. A US judge sentenced teenage vandals to read books. This is what happened [Електронний ресурс] // *World Economic Forum*. – 2019. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/stories/2019/04/this-is-what-happened-when-a-us-judge-sentenced-teenage-vandals-to-read-books/>
5. Davies, C. UK judge orders rightwing extremist to read classic literature or face prison [Електронний ресурс] // *The Guardian*. – 2021. – Режим доступу: <https://www.theguardian.com/politics/2021/sep/01/judge-orders-rightwing-extremist-to-read-classic-literature-or-face-prison>. Дата звернення: 25.04.2025
6. Driving safely and securely on French roads [Електронний ресурс] // *French Interministerial Road Safety Committee (CISR)*. – 2023. – Режим доступу: <https://www.onisr.securite-routiere.gouv.fr/sites/default/files/2023-10/2023%2007%2016%20CISR%20Press%20kit%20in%20ENG.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 25.04.2025.